

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Είναι παιδιά πολλών ανθρώπων τα λόγια μας.

Γ. Σεφέρης

ΤΑ ΛΟΓΙΑ σε αυτό το βιβλίο είναι λόγια πολλών ανθρώπων. Είναι τα λόγια μαθητριών και μαθητών, φοιτητριών και φοιτητών, είναι των παιδιών μας· είναι τα ποιήματά μας. Και ήρθε η ώρα να τα φανερώσουμε, με την κάπως επηρμένη εντύπωση ότι συμβάλλουμε στη Λογοτεχνία του τόπου μας. Ευχαριστώ από καρδιάς τις μαθήτριες και τους μαθητές, τις φοιτήτριες και τους φοιτητές, τις ποιήτριες και τους ποιητές που μου έδωσαν το ωραίο ταξίδι.

Όταν ξεκίνησα να διδάσκω Δημιουργική Γραφή, σχηματίστηκε μέσα μου διαισθητικά η εκτίμηση ότι οι νέοι διαθέτουν μια κάποια ποιητική φύση, ένα ποιητικό θάρρος και μια ιδιαίτερη έφεση, η οποία χρήζει εκπαιδευτικών ευκαιριών, προκειμένου να συγκροτηθεί και να θάλλει. Έτσι ξεκίνησε η έρευνά μου για το κατά πόσον είναι διδακτή η ποιητική τέχνη στους νέους ανθρώπους, τι μπορεί να θεωρηθεί διδακτό, πώς μπορεί να υλοποιηθεί η διδασκαλία, με ποιο συγκεκριμένο σώμα διδακτών στοιχείων και ποια ακολουθητέα βήματα. Με επίκεντρο αυτήν την αναζήτηση υλοποιήθηκε η διδακτορική μου διατριβή (2013) με θέμα «Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση» και επιβλέποντα τον Μίμη Σουλιώτη, που ευτυχώς πρόλαβε να μου μάθει πολλά. Τρεις χιλιάδες μαθητικά κείμενα δημιουργήθηκαν και μελετήθηκαν στο πλαίσιο της διατριβής.

Επόμενο βήμα ο Όμιλος Δημιουργικής Γραφής του 1ου Πειραματικού Λυκείου Θεσσαλονίκης «Μανόλης Ανδρόνικος», ο οποίος λειτούργησε για πέντε χρόνια, παρήγαγε μια πολύ πλούσια ποιητική –και όχι μόνο– συγκομιδή και απέσπασε πάνω από 100 βραβεία σε πανελλήνιους λογοτεχνικούς μαθητικούς διαγωνισμούς.

Φτάνουμε έτσι στο 2017, στο Τμήμα Θεάτρου της Σχολής Καλών Τεχνών του ΑΠΘ, όπου διδάσχω μεταξύ άλλων Δημιουργική Γραφή Ι (ποίηση) και Δημιουργική Γραφή ΙΙ (πεζογραφία, σενάριο, θεατρικό κείμενο). Η περιέργειά μου να διαπιστώσω πώς γράφουν οι φοιτήτριες και οι φοιτητές, αν έχουν αντίστοιχη ποιητική δυναμική, αν διαφοροποιούνται ή όχι, ικανοποιήθηκε με τον πιο ανακουφιστικό τρόπο.

Σήμερα λοιπόν αισθάνομαι δικαιωμένη. Τα 3.000 κείμενα έγιναν 6.000 και πλέον. Και μπορώ να πω ότι ναι, οι νέοι διαθέτουν αυτήν τη δυνατότητα της ποιήσεως. Αισθάνομαι επίσης δικαιωμένη, γιατί η συγκεκριμένη διδασκαλία, με αυτήν την αντίληψη, με αυτήν την εκτύλιξη, φέρνει τα εν λόγω αποτελέσματα. Αισθάνομαι δικαιωμένη, γιατί διαβάζω Λογοτεχνία.

Η συγκεκριμένη ερευνητική προσπάθεια συνομιλεί με την επιστημονική κοινότητα, στα κύρια ενδιαφέροντα της οποίας είναι η ανθρώπινη δημιουργικότητα, η συγγραφική πράξη, η ποιητική ικανότητα των νέων, το κατά πόσον είναι διδακτή η δημιουργική γραφή, πώς διερευνούμε το *microdomain* της ποίησης, τι μπορεί να αποτελέσει μεταδοτέα γνώση. Επί των ζητημάτων αυτών παρουσιάζουμε τα ευρήματά μας.

Επιπλέον, μέσα από το παρόν βιβλίο κατατίθεται η διδακτική μου πρόταση και εμπειρία, με την ελπίδα να παρασταθώ στον εκπαιδευτικό που χαιρετίζει μεν την είσοδο της Δημιουργικής Γραφής στην Εκπαίδευση, αγωνιά όμως –και δικαίως– για το πώς θα υλοποιήσει το σχετικώς ακαθόριστο ζητούμενο. Επίμονο το εύλογο ερώτημα που αρθρώνεται: πώς αξιολογούνται τα ποιητικά κείμενα; Υπάρχει σωστό και λάθος;

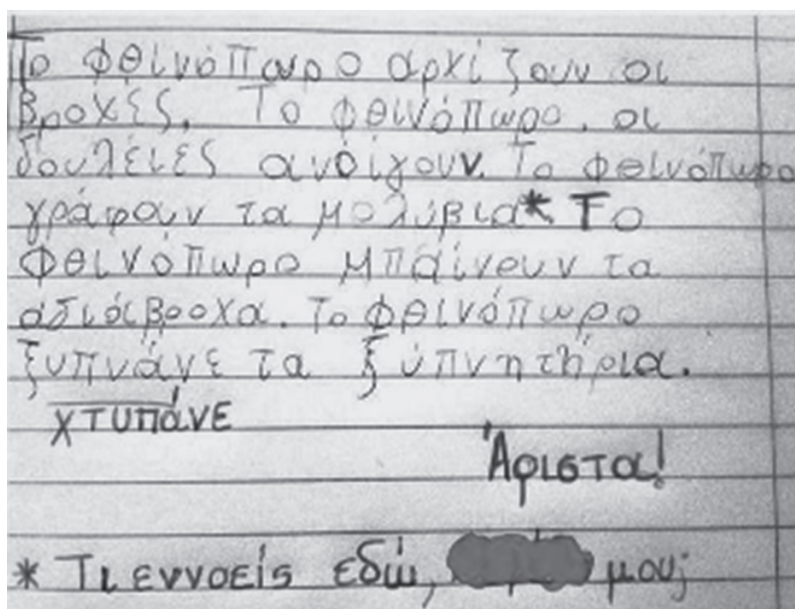
Απευθύνομαστε όμως και στον αναγνώστη που θέλει να διαβάσει Λογοτεχνία και τον καλούμε σε έναν ποιητικό αιφνιδιασμό, στο *απίθανον*, την κυριότερη κατά τον Αριστοτέλη πηγή του θαυμαστού. Στα μαθητικά κείμενα συναντάμε αναμφισβήτητα τα πιο ρωμαλέα λεκτικά σύνολα, τα πιο έντονα συναισθήματα. Στα φοιτητικά τον ιδιαίτερα οξύ προβληματισμό, τη διάνοια, την ιδεολογία.

Και δυο λόγια πρακτικά: το βιβλίο δεν δύναται να στεγάσει όλα τα κείμενα των παιδιών. Λυπάμαι γι' αυτό. Όσα φοιτητικά κείμενα συγκαταλέγονται συνοδεύονται από τη γραπτή συναίνεση των δημιουργών, οι οποίοι επέλεξαν στην πλειονότητά τους να παρίστανται επωνύμως. Τα κείμενα των παιδιών του Ομίλου Δημιουργικής Γραφής, δημοσιευμένα ήδη διά των βραβεύσεών τους, είναι επώνυμα. Τα υπόλοιπα μαθητικά παρουσιάζονται με το μικρό όνομα και το πρώτο γράμμα του επωνύμου.

Από όλες και από όλους θέλω στο σημείο αυτό να ζητήσω την άδεια στο κυρίως σώμα του βιβλίου αντί για τα αυτονόητα ποιήτριες και ποιητές, φοιτή-

τριες και φοιτητές, μαθήτριες και μαθητές, μαθητευόμενες και μαθητευόμενοι, ασκούμενες και ασκούμενοι κ.λπ. να μου επιτραπεί η χρήση των αντίστοιχων προσχηματικών (περιληπτικών) ουσιαστικών, αποκλειστικά για λόγους αισθητικής και οικονομίας του κειμένου.

Αλίχη Συμεωνάκη

Γραπτό παιδιού του Δημοτικού Σχολείου

Ίσως δεν έχω καλύτερο τρόπο να πω τι είναι η Δημιουργική Γραφή από το να δείξω το πιο πάνω γραπτό. Έτσι φανερώνεται πιο εύγλωττα το γιατί συνδέω τόσο στενά τη Δημιουργική Γραφή με την Εκπαίδευση.

Στο γραπτό αυτό η δασκάλα επεμβαίνει δύο φορές. «Το φθινόπωρο γράφουν τα μολύβια» λέει το παιδί. Αστεράκι.* Τι εννοείς εδώ, τάδε μου; Η δασκάλα, όχι μόνο δεν επαινεί τον ευρηματικό τρόπο που βρίσκει το παιδί για να πει ότι τα σχολεία ανοίγουν, αλλά δηλώνει πλήρη αδυναμία αντίληψης. Αυτό που σίγουρα καταλαβαίνει το παιδί είναι ότι την επόμενη φορά πρέπει να πει τα σχολεία ανοίγουν. «Το φθινόπωρο ξυπνάνε τα ξυπνητήρια» γράφει στη συνέχεια, και αυτήν τη φορά η δασκάλα όχι μόνο κατάλαβε, αλλά προέβη και στην απαραίτητη διόρθωση. Όχι, τα ξυπνητήρια χτυπάνε, δεν ξυπνάνε. Αυτή η ευφάνταση προσωποποίηση, αυτή η εικόνα των ξυπνητηριών που ξαναπιάνουν δουλειά μετά τις διακοπές του καλοκαιριού, ο παραγόμενος από την παρήχηση του ξ ήχος, όλα είναι λάθος.

Από παιδαγωγικής απόψεως βέβαια είμαστε μια χαρά. Άριστα. Και μάλιστα με θαυμαστικό!

Δημιουργική γραφή είναι αυτό που κάνει το παιδί.

Δημιουργική Γραφή είναι αυτό που αποθαρρύνει ο δάσκαλος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δε λέω ότι είμαι ποιητής
ούτε και συγγραφέας
σαν γράφω όμως πάω αλλού
των στίχων μου ιππέας.
(Γιάννης Κ. – Γ' Γυμνασίου)

ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΖΗΤΟΥΜΕΝΑ που απασχολούν τη διεθνή βιβλιογραφία γύρω από την έννοια και την πραγμάτωση της Δημιουργικής Γραφής¹ εκκινούν από το θεμελιώδες ερώτημα αν πρόκειται για αντικείμενο ορισμένο και διδακτό, και αν ναι, ποια οφείλει να είναι η μορφή της προσφερόμενης καθοδήγησης. Άρα, ποια μπορεί να είναι η σχέση της Δημιουργικής Γραφής με τη διδασκαλία και ποια στοχοθεσία εκπληρούται. Με ποια εργαλεία υλοποιείται και ποια τα μαθησιακά οφέλη. Τι μπορεί να θεωρηθεί μεταδοτέα γνώση και ποιες τεχνικές απαιτούνται. Ποια είναι γενικότερα η σχέση του νέου ανθρώπου με τη γραφή, με τη δημιουργικότητα, με την κατασκευή. Επιπλέον, ποια είναι η ιστορική πορεία του αντικειμένου, η γενεσιουργός φιλοσοφία του, και ποια η εικόνα του στο σύγχρονο ακαδημαϊκό και εκπαιδευτικό περιβάλλον. Και πάνω απ' όλα, το κομβικό ερώτημα, ποια η σχέση της Δημιουργικής Γραφής με τη Λογοτεχνία και τον γραπτό λόγο εν γένει.

Είναι επομένως απαραίτητο, προτού εξειδικεύσει κανείς στη δημιουργική γραφή ποιητικού κειμένου, να διαπιστώσει τα ζητήματα που απασχολούν τη διεθνή επιστημονική κοινότητα και να έρθει σε επαφή με τους προβληματι-

1. Με κεφαλαία (Δημιουργική Γραφή), όταν αναφερόμαστε στο επιστημονικό πεδίο ή εκπαιδευτικό αντικείμενο, με μικρά (δημιουργική γραφή), όταν μιλάμε για την ίδια τη διαδικασία της γραφής. Θα δούμε επίσης άλλοτε με κεφαλαίο και άλλοτε με μικρό τις λέξεις *Λογοτεχνία*, *Δημιουργικότητα*, *Εκπαίδευση*.

σμούς και τις ιδιαιτερότητες ενός αντικειμένου που πάλεψε για τη θέση του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και όχι μόνο. Πέραν τούτου, η συζήτηση θα επικεντρωθεί στη δημιουργική γραφή ποιητικού κειμένου, παρουσιάζοντας μια εξελικτική πορεία που ακολουθείται βαθμηδόν, καταθέτοντας μια αριστοτελικής κοπής φιλοσοφία για το διδακτόν, και επομένως εφικτόν, του πράγματος. Είναι αλήθεια πως η επίσκεψη ή όχι της Μούσας, η έννοια της έμπνευσης και, πιο προσγειωμένα, η αναγνώριση του ταλέντου, έδωσε τροφή σε διενέξεις, ακόμη και στην αφοριστική κατακραυγή της Δημιουργικής Γραφής. Η πάροδος όμως των χρόνων και η επιστημονική και ερευνητική προσέγγιση της εμπειρίας διαμορφώνουν την πιο εξισορροπημένη άποψη πως ποιητής ή συγγραφέας γεννιέσαι και γίνεσαι, μολοντί ένθεν κακείθεν ακόμη ηχούν τα άκρα.

Κυρίαρχα υπό εξέταση ζητήματα στο παρόν βιβλίο αποτελούν τα ακόλουθα:

- η δυσκολία κατανόησης του επείσακτου όρου «Δημιουργική Γραφή»
- η αναγκαιότητα προσδιορισμού της έννοιας της Δημιουργικότητας, ώστε να σηματοδοτηθεί με τα κατάλληλα χαρακτηριστικά η συγγραφική πράξη
- η μακράιωση συζήτηση περί του διδακτού του πράγματος
- η θέση του αντικειμένου στον ακαδημαϊκό χάρτη και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- η τεκμηρίωση της επιλογής του ποιητικού κειμένου ως κειμένου πρωταρχικού στην επαφή του μαθητευόμενου με τον κόσμο της συγγραφής
- η κατάδειξη όσων στοιχείων του ποιητικού λόγου θεωρούνται εκ των ων ουκ άνευ σε οποιοδήποτε συγγραφικό εγχείρημα, σε οποιοδήποτε κειμενικό είδος, και η υπογράμμιση της ιδιαίτερης οικονομίας που συνοδεύει το ποίημα, καθιστώντας πιο διαχειρίσιμη τη σπουδή του ανάμεσα σε πολυπληθή ακροατήρια
- η ανάδειξη του επιστημονικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα της συγκεκριμένης λογο-τεχνικής προσέγγισης
- η θεωρητική θεμελίωση της προσέγγισης στην ίδια την Ποιητική του Αριστοτέλη και η επικαιροποίηση των διαπιστώσεων με βάση τη σύγχρονη βιβλιογραφία
- η παρουσίαση και αιτιολόγηση της διαίρεσης των ποιητικών χαρακτηριστικών σε τρεις κατηγορίες και η παρουσίασή τους
- η κατάρριψη σχετικών με το ποιητικό κείμενο μύθων (ενδεικτικά: ο ελεύθερος στίχος είναι πιο εύκολος, γιατί δεν έχει κανόνες)
- η διαπίστωση των δυσκολιών που παρουσιάζει η αξιολόγηση του ποιητικού κειμένου και η κριτική αποτίμησή του

Η διερεύνηση των ως άνω ζητουμένων θα αποτελέσει τη βασική λογική του παρόντος εγχειρήματος και τη συμβολή της γράφουσας στη ζωνή περί του αντικειμένου συζήτησης, εκκινώντας από την αναμενόμενη αφετηρία, την κατάδειξη του γενικού σκοπού της διδασκαλίας της Δημιουργικής Γραφής και των ειδικών στόχων που υπηρετούνται.²

Γενικός σκοπός

Ο γενικός σκοπός του μαθήματος της Δημιουργικής Γραφής ποιητικού κειμένου δεν είναι άλλος από την ενθάρρυνση της διά του λόγου καλλιτεχνικής έκφρασης, και επομένως η δημιουργία ποιητικών λογοτεχνικών κειμένων μέσα από συγκεκριμένα εναύσματα γραφής και εξελικτικά βήματα. Η Δημιουργική Γραφή ορίζει ως πρωτεύοντα στόχο την επαφή του μαθητευόμενου με δόκιμα λογοτεχνικά έργα, κατά τέτοιον τρόπο, ώστε αυτοί να αποκτούν ισχυρές αναγνωστικές, αλλά και συγγραφικές, συνήθειες, να καλλιεργούνται αισθητικά και να ενθαρρύνονται οι προσωπικές τους κλίσεις. Παράλληλα, κύριος στόχος είναι η μετάδοση ενός corpus γνώσεων που προσλαμβάνονται βιωματικά, εξελίσσονται εμπειρικά και βαθαίνουν την κριτική ικανότητα, τη δημιουργικότητα, την αισθητική και αξιακή συνείδηση. Γενικό σκοπό αποτελεί επίσης η αναγκαιότητα να αφυπνιστούν οι εγγεγραμμένες στη νεανική ιδιοσυγκρασία ποιητικές δυνάμεις και να εξελιχθούν οργανωμένα σε μια πορεία γνώσης και αυτοσυνειδησίας.

Ειδικοί στόχοι

Η διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής υλοποιεί συγκεκριμένη στοχοθεσία και δεν δίνει απλώς εναύσματα ελεύθερης γραφής. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκεται οι εν δυνάμει ποιητές:³

2. Έτσι ορίζονται ο Γενικός Σκοπός και οι επιμέρους στόχοι της διδασκαλίας της Δημιουργικής Γραφής στο Πρόγραμμα Σπουδών (ΠΣ) για τη διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής στα Καλλιτεχνικά Σχολεία της χώρας, καθώς το ΠΣ έχει συνταχθεί από τη γράφουσα κατ' ανάθεση του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) (ΦΕΚ 166/Β/1-2-2016). <https://mail.google.com/mail/u/0/?hl=el&pli=1#search/emaistrel%40sch.gr/FMfcgxvwxxdBQCSHglNrTgQGnbSCSXfm?projector=1&messagePartId=0.1>

3. Όπως είπαμε και στο προλογικό σημείωμα, για λόγους αισθητικής και οικονομίας του κειμένου, αντί για τα αυτονόητα: ποιητές/ποιήτριες, φοιτητές/φοιτήτριες, μαθητές/μαθήτριες, μαθητευόμενοι/ες, ασκούμενοι/ες κ.λπ. επιλέγεται η χρήση των αντίστοιχων προσηγορικών ουσιαστικών.

- να αποκτήσουν την απαραίτητη θεωρητική σκευή γύρω από το αντικείμενο της Δημιουργικής Γραφής, της Δημιουργικότητας, της Ποίησης
- να μπορούν να διακρίνουν τα στοιχεία που καθιστούν ένα δόκιμο λογοτεχνικό έργο έργο της Τέχνης και να αντιλαμβάνονται το λογοτεχνικό όλον ως μια ιδανική ισορροπία επιμέρους στοιχείων που συναρμόττονται και συλλειτουργούν
- να αντιληφθούν το λογοτεχνικό κείμενο ως μια λεκτική κατασκευή και να εκτιμήσουν τη δομική μονάδα, την ίδια τη λέξη
- να κατανοήσουν πως το λογοτεχνικό κείμενο αποτελεί την τελική επιλογή του συγγραφέα, πως και αυτό που θα δημιουργήσουν οι ίδιοι θα είναι προϊόν επιλογών
- να ασκηθούν στην ανίχνευση, παρατήρηση και κατανόηση των εσωτερικών νόμων που διέπουν το εκάστοτε λογοτεχνικό κείμενο, να μάθουν να ελέγχουν, να αναγνωρίζουν το άρτιο και το περιττό, να πειραματίζονται με νέες λεκτικές συμπλοκές και εκφραστικούς τρόπους
- να καθοδηγηθούν στη σφυρηλάτηση της καλλιτεχνικής τους ταυτότητας και στη διαμόρφωση ενός προσωπικού συγγραφικού στίγματος, διαμορφώνοντας βαθμιαία προσωπικό ύφος, εμπλουτίζοντας τη φυσική τους προικοδότηση με πλούσια αναγνωστική και ποιητική εμπειρία
- να εντοπίζουν τη λεπτή ισορροπία μεταξύ της εφαρμογής κανόνων, φαντασίας και στοχασμού
- να αποκτήσουν αισθητική εμπειρία, αισθητική ανταπόκριση και κρίση
- να μυηθούν εμπειρικά σε ποικιλία κειμενικών ειδών, να έρθουν σε επαφή με τη λογοτεχνική παράδοση, αλλά και με νέες μορφές έκφρασης, ανανεώνοντας το παραδοσιακό και προσφέροντας νέο ψυχικό περιεχόμενο στο παλαιό, κατά τη σαφή αριστοτελική οδηγία
- να αντιλαμβάνονται τη δημιουργική γραφή ως πρόσφορο μέσο για την κατάθεση αισθημάτων και συναισθημάτων, αλλά και ιδεών, απόψεων, διανοημάτων
- να αναγνωρίσουν την αξία του μεταφορικού λόγου, των συμβολισμών και των ποικίλων εκφραστικών μέσων, να μάθουν να υπαινίσσονται και να κωδικοποιούν
- να επιδρούν στο περιβάλλον του μαθήματος δυναμικά, μετέχοντας στην καθοδήγηση των παρισταμένων συν-ποιητών και δεχόμενοι τις αντίστοιχες αμφίδρομες επιδράσεις, με οξύνοια, ευγένεια, σεβασμό, μέσα σε κλίμα ατομικού και ομαδικού πειραματισμού
- να απολαμβάνουν την ατομική καλλιτεχνική δημιουργία και ταυτόχρονα να συνεργάζονται στην κατεύθυνση ομαδικών εργασιών υψηλού αισθητικού χαρακτήρα

- να αποκτήσουν ένα κανάλι ψυχικής αποφόρτισης στους ταραγμένους καιρούς, μεταφέροντας τη συγγραφική συνήθεια στον προσωπικό βίο
- να νιώθουν ες αεί αναγνώστες και δυνάμει συγγραφείς

Βασισμένο στην ως άνω στοχοθεσία, το παρόν βιβλίο παρουσιάζει μια προϊούσα διαδικασία μέσα από επινοημένες ή προσαρμοσμένες στην ελληνική, κατά κύριο λόγο, λογοτεχνία ασκήσεις γραφής, προσφέροντας ευρήματα στη μελέτη της ανθρώπινης δημιουργικότητας και της εν δυνάμει ποιητικής ικανότητας, και διά τούτου ισχυρές εντέλει ενδείξεις για το κατά το δυνατόν διδακτόν της ποιητικής τέχνης στο πλαίσιο μιας οργανωμένης μαθητείας.

Δομή του βιβλίου

Οι τρεις εγκιβωτισμένες στον τίτλο του παρόντος βιβλίου έννοιες (Δημιουργικότητα – Δημιουργική Γραφή – Ποίηση) αναλύονται στα τρία επόμενα κεφάλαια με βάση την πραγμάτευσή τους από τη διεθνή βιβλιογραφία, πάντα υποταγμένες στις αναζητήσεις του παρόντος θεματικού κέντρου. Εκκινώντας από τις θεμελιακές επιδιώξεις του εγχειρήματος, πρέπει να διευκρινιστεί ο λόγος για τον οποίο εν πρώτοις οφείλουμε να τοποθετηθούμε επί της επιστημονικής συνομιλίας και των σχετικών ευρημάτων στον τομέα της Δημιουργικότητας, πριν φτάσουμε στη δημιουργική ποιητική γραφή (κεφ. 1). Στην περίπτωση μας, είναι προφανές ότι το επίθετο δημιουργικός ορίζει το είδος της γραφής, συναποτελώντας μαζί με το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό ορολογία. Χρήζει επομένως διερεύνησης και ο ίδιος ο εν χρήσει όρος, αλλά και η έννοια της δημιουργικότητας γενικότερα, ώστε να καταστεί σαφέστερο ό,τι εννοούμε λέγοντας πως η γραφή του ποιητικού κειμένου αφυπνίζει και εκμεταλλεύεται τη δημιουργικότητα των δυνάμει ποιητών, ενώ στοχεύει στην περαιτέρω εκτύλιξή της.

Στον ευρύτερο τομέα της Δημιουργικότητας χρησιμοποιείται διεθνώς ως ερευνητικό εργαλείο μεταξύ άλλων και η ποιητική τέχνη, με παράλληλη διαπίστωση την αναγκαιότητα επιπλέον ερευνών γύρω από το αντικείμενο, οι παιδαγωγικές αρετές του οποίου καταγράφονται από τη διεθνή βιβλιογραφία. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις έως σήμερα τοποθετήσεις των θεωρητικών της Δημιουργικότητας, θα αναζητήσουμε την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της στην κατεύθυνση της σύνθεσης ποιητικού κειμένου, δημιουργική δραστηριότητα οριζόμενη το 1998 από τον Baer ως αυτόνομο μικροπεδίο (microdomain). Πρόκειται για δημιουργικότητα που εκφράζεται σε προσωπικό επίπεδο και μεταφράζει

με έναν νέο και σημαντικό σε επίπεδο υποκειμένου τρόπο προσωπικές εμπειρίες, ενέργειες και γεγονότα (Beghetto και Kaufman, 2007).

Στο κεφ. 2 αναφερόμαστε σε αυτό καθεαυτό το αντικείμενο της Δημιουργικής Γραφής. Καθώς όμως ούτε ο όρος *Δημιουργική Γραφή* ούτε η φιλοσοφία της παρουσιάζουν διαύγεια, κρίνεται σκόπιμη η αναζήτηση της ουσίας και των ορίων της, η παρουσίαση της σχετικής συζήτησης, αλλά και η αναφορά στην ιστορική πορεία και θεμελίωση του επιστημονικού αντικειμένου. Η συζήτηση αυτή θα φωτίσει ταυτόχρονα τη λογική της παρούσας εργασίας και θα δώσει ομαλώς τον λόγο στην τέχνη της ποιήσεως και στη δημιουργική γραφή ποιητικού κειμένου, γραφή η οποία χρήζει και εκπαιδευτικής εκμετάλλευσης και επιστημονικής προσέγγισης, ώστε να απαντάται το ερώτημα τι μπορεί να θεωρηθεί γνώση και να ορίζονται τα απαραίτητα βήματα προς την κατάκτησή της.

Η λογική αλληλουχία των υπό εξέταση εννοιών οδηγεί στην έννοια της Ποιήσεως, στην από αιώνες ζωηρή συζήτηση γύρω από την ποιητική τέχνη, στις αναρίθμητες απόπειρες να οριστεί, και στην πρωτεύει της φύση, που μολονότι γνωστή και αναγνωρίσιμη, αρνείται πεισματικά να ενδυθεί έναν και μόνο ορισμό και να αποδεχθεί απαρέγκλιτα ταυτοτικά στοιχεία. Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται ερευνητική δραστηριότητα, η οποία δείχνει πόσο διαφοροποιημένη είναι η αντίληψη μαθητών που διδάχτηκαν *Δημιουργική Γραφή* για την ποίηση και τον ποιητικό λόγο σε σχέση με τους μαθητές που δεν είχαν παρόμοια εμπειρία (κεφ. 3).

Κρίνουμε σκόπιμο, εφόσον μας ενδιαφέρει η υλοποίηση του ζητουμένου και ως πλαίσιο λειτουργίας μας έχουμε θέσει τη Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, να δούμε με μια πιο κοντινή ματιά τι συμβαίνει στην Ελλάδα ως προς το συγκεκριμένο αντικείμενο και ποια η αντίστιξη με τη διεθνή εμπειρία. Πρόσφατα εκδόθηκαν ΦΕΚ και εγκύκλιοι που θεσμοθετούν την παρουσία της *Δημιουργικής Γραφής* στην Εκπαίδευση, παρουσία όμως σε πολλά σημεία θολή και απροσδιόριστη (κεφ. 4).

Στη συνέχεια, η *Δημιουργικότητα*, η *Δημιουργική Γραφή* και η *Ποίηση* συναρθρώνονται σε όλον και περνούμε στην αναζήτηση της δημιουργικής γραφής ποιητικού κειμένου. Προς υλοποίηση αυτού του ζητουμένου κατατίθενται οι γενικές μεθοδολογικές αρχές που ακολουθούνται και θεμελιώνουν την παρουσία εκπαιδευτική αντίληψη στην αριστοτελική *Ποιητική*. Επιπλέον, παρουσιάζονται τα ειδικά μεθοδολογικά σχήματα που ορίζουν τη διαδικασία προσέγγισης του ζητήματος, δηλαδή συγκεκριμένες τεχνικές βάσει των οποίων θα δημιουργηθούν τα ποιητικά κείμενα, εδραιωμένες σε τρεις άξονες (κεφ. 5).

Στον πρώτο συγκεντρώνονται όσα θεωρούνται δομικά στοιχεία εκφοράς του ποιητικού λόγου και βασικές τεχνικές, στον δεύτερο όσα ειδικεύουν σε

φόρμες κλειστές και αναγνωρίσιμες, και όσα ασκούν τους μαθητευόμενους στον ήχο, στον έμμετρο λόγο και στον ιδιαίτερο ρυθμό της ποίησης, και στον τρίτο όσα ενθαρρύνουν ευρύτερα την ανάπτυξη του περιεχομένου. Κάθε φορά παρουσιάζεται η φιλοσοφία της εκάστοτε άσκησης –η οποία συχνά πρέπει να επινοηθεί, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος– και τα επιμέρους βήματα, ενώ κατατίθενται ικανά παραδείγματα δημιουργικής ποιητικής γραφής. Στην πραγμάτωση του στόχου μας, της δημιουργίας αξιολογών ποιητικών κειμένων από μαθητές και φοιτητές, κατατείνουν όλες οι απόπειρές μας και αφιερώνονται όλα τα επόμενα κεφάλαια (κεφ. 6-15).

Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινιστεί ότι, καθώς το ποιητικό κείμενο αποτελεί ένα σύνθετο όλον με ενότητα μορφής, ήχου και περιεχομένου, είναι δύσκολο να αποσπαστούν τα επιμέρους και να καταταγούν με ακρίβεια σε ένα και μόνο κεφάλαιο. Ένας στίχος ή ένα ποίημα θα μπορούσε να παρουσιάζει ενδιαφέρον από άποψη μεταφορικού λόγου, μέτρου, ευρηματικής ομοιοκαταληξίας κ.ο.κ. ταυτόχρονα. Ως εκ τούτου, η διαίρεση και η υπαγωγή των επιμέρους σε ένα κάθε φορά κεφάλαιο ακολουθεί τις επιταγές του βασικού κατά τη διδασκαλία ζητουμένου, χωρίς να αποχωρίζεται όμως όλες του τις συνιστώσες και αποχρώσεις. Να σημειωθεί επίσης ότι όσα λέγονται για κάθε κείμενο δεν είναι σε καμία περίπτωση όλα όσα θα μπορούσαν να ειπωθούν. Σημεία που συζητήθηκαν με αφορμή άλλα κείμενα δεν επαναλαμβάνονται, και σε κάθε περίπτωση φωτίζουμε ό,τι κυρίαρχο αρμόζει στη συνολική πορεία της διδασκαλίας.

Η σειρά επίσης με την οποία παρουσιάζονται τα επιμέρους είναι σε έναν μόνο βαθμό δεσμευτική για τον διδάσκοντα, καθώς αυτή θεμελιώνεται σε μια γραμμική λογική, εξελικτική από τα απλούστερα προς τα συνθετότερα. Τούτο όμως δεν σημαίνει πως δεν μπορεί ο διδάσκων να εστιάσει σε κάτι μεμονωμένο, ούτε πως είναι απαγορευτικό να γράφει κανείς επιγράμματα αν δεν έχει πρωτύτερα γράψει σονέτα.

Το τελευταίο κεφάλαιο (κεφ. 16) συζητά το επίμαχο θέμα της αξιολόγησης των κειμένων, ζήτημα ζωηρό στην επιστημονική συνομιλία και στην εκπαιδευτική κοινότητα, καθώς δεν έχουμε να κάνουμε με επίλυση εξισώσεων, αλλά με έργα της τέχνης, τα οποία εκ φύσεως δεν δέχονται μία και μόνη εκδοχή για σωστή. Η αξιολόγηση του κειμένου ενδιαφέρει και για τον πρόσθετο λόγο ότι πρόσφατα η Δημιουργική Γραφή εισήχθη ως εξεταστικό ζητούμενο στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ενώ στο Πανεπιστήμιο το αντικείμενο περιλαμβάνει και την ευθύνη της τελικής βαθμολόγησης. Το παρόν εγχείρημα θα κλείσει με τις συμπερασματικές παρατηρήσεις μας.

Γιατί η Ποίηση

Εφόσον η ποίηση αποτελεί κατά γενική παραδοχή κορυφαία έκφραση του λόγου και υπάρχουν υπολογίσιμες ενδείξεις ότι τόσο η ψυχοσύνθεση των νέων όσο και η αδιαμόρφωτη ακόμη γλωσσική σκευή προσφέρουν πρωτοτυπία και αυθεντικότητα στην ποιητική εκφορά του λόγου, κρίνεται σκόπιμο να υιοθετηθεί η γραφή του ποιητικού κειμένου ως οργανωμένη και στοχευμένη διδασκαλία της δημιουργίας του και να αναζητηθούν τα οφέλη. Η μύηση στην ποιητική τέχνη μπορεί να αποτελέσει όπλο του σύγχρονου νέου ανθρώπου, καθώς η παροχή των απαραίτητων εργαλείων για ποιητική έκφραση προσφέρει, πέραν των γνώσεων, προσωπικό αντίβαρο, θεμιτό και ευκαταίο παιδαγωγικά, ανοίγοντας έναν αναγνωστικό (ή και συγγραφικό) δρόμο διά βίου.

Είναι αλήθεια πως συχνά η ποίηση στέκεται στα μάτια των νέων ως κατάλοιπο του παρελθόντος ή συνδέεται με μια ακατανόητη πραγματικότητα μεμονωμένων υποκειμένων που κινούνται στα όρια της μελαγχολίας, της ανερμάτιστης ψυχολογίας γενικά. Μέσα από την προτεινόμενη διδασκαλία-προσέγγιση απώτερος παραμένει ο σκοπός της κατάρτισης μιας εν πολλοίς εδραιωμένης αντιπάθειας προς το ποιητικό κείμενο και της δημιουργίας συνειδητών αναγνωστών του. Θεωρούμε ότι η συστηματική διδασκαλία της γραφής ποιητικού κειμένου ως δημιουργική δραστηριότητα και ως εκ των ένδον καλλιέργεια της αγάπης για τον οργανωμένο λόγο δύναται να αποκαταστήσει την τρωθείσα επαφή του νέου με την ποίηση, εγκοσμιώνοντας την τέχνη στο δικό του προσωπικό σύμπαν.

Κοντά λοιπόν στον πολυδιαφημιζόμενο ευέλικτο πολίτη της αύριον⁴ αναζητούμε τη σφυρηλάτηση του ποιητικού υποκειμένου, που ασχέτως του αν θα είναι ευέλικτος, θα μένει σταθερός στις αξιακές και αισθητικές του αρχές, και πριν αντιμετωπίσει την πραγματικότητα θα ξέρει να την εξηγεί και να την ονομάζει. Αλλά για να μένει σταθερός στις αισθητικές και αξιακές αρχές του θα πρέπει πρώτα να τις διαμορφώσει. Η γραφή του ποιητικού κειμένου συντονίζεται προς την κατεύθυνση αυτή.

Ως προς τη θεματική όσων καλούνται μαθητές και φοιτητές να συγγράψουν στο πλαίσιο της θεσμοθετημένης εκπαιδευτικής διαδικασίας, παρατηρείται ότι δεν εμπεριέχεται συνήθως προσωπική εμπλοκή του γράφοντος στα γραφόμενα. Ενώ μάλιστα αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η νεότητα είναι η κατεξο-

4. Σύμφωνα με πρόσφατη δημοσίευση, προβλέπεται το εξής: το 65% των παιδιών που ξεκινούν σήμερα το σχολείο θα απασχοληθούν σε δουλειές που σήμερα δεν υπάρχουν καν (World Economic Forum, 2016).

χήν ηλικία ιδιαίτερων συναισθηματικών και ψυχικών διεργασιών, και εκφράζεται έντονα, είτε λυρικά, είτε δραματικά, είτε χιουμοριστικά, είτε επαναστατικά, δεν καλλιεργείται συστηματικά η αντίστοιχη λεκτική απεικόνιση. Όχημα για τέτοιου είδους καταγραφές αρμόζει να αποτελεί η ποίηση.

Σε σχέση με την καλλιέργεια του γραπτού λόγου γενικότερα, μαθητές και φοιτητές ωθούνται κατά προτεραιότητα στη γραφή κειμένων αναφορικού τύπου, δοκιμίων, περιλήψεων, ακαδημαϊκών εργασιών, υποσκελίζοντας την παραγωγή ποιητικού λόγου, μολοντί σε θεωρητικό επίπεδο όλα τα παιδιά διδάσκονται πως ο λόγος είναι είτε αναφορικός είτε ποιητικός. Μάλιστα, το εκπαιδευτικό σύστημα συχνά εξορίζει στις παρυφές του βαθμολογικού Καιάδα πολυτάλαντα παιδιά με πρωτότυπες ιδέες, φαντασία, λυρική έκφραση. Είναι όμως πιθανόν πως με τη μετατόπιση των κριτηρίων και την αλλαγή κέντρου βάρους οι τελευταίοι έσονται πρώτοι, τουλάχιστον ως προς την ποιητική τους ικανότητα. Οι Chandler και Schneider (2009:320) εξομολογούνται πως με βάση την εμπειρία τους, το κυριότερο που καλούνταν να αντιμετωπίσουν συντονίζοντας εργαστήρια Δημιουργικής Γραφής για ενήλικες ήταν να θεραπεύσουν το κακό που είχε ήδη βαθιά συντελεστεί από το εκπαιδευτικό σύστημα και τον κοινωνικό χώρο ευρύτερα.

Αν παρατηρήσει κανείς εκ του σύνεγγυς συνήθειες μαθητών και φοιτητών σε σχέση με τον γραπτό λόγο, διαπιστώνει πως συχνά γράφουν χωρίς προτέρα οργάνωση όσες γραμμές τούς φαίνονται ποσοτικά επαρκείς, δεν επανελέγχουν το γραπτό, δεν προοργανώνουν τη δομή, και το παραδίδουν απαλλαγμένοι από το οχληρό καθήκον. Τέτοιες συνήθειες δεν μπορούν να αλλάξουν με νουθεσίες. Θέλουν συστηματική καλλιέργεια μιας άλλης συγγραφικής λογικής. Η γραφή του ποιητικού κειμένου διδάσκει και εμπεδώνει σε βάθος χρόνου την αναζήτηση του βελτίστου, τη δομική αναγκαιότητα, την απαλλαγή από το φλύαρο και το περιττό, τη δημιουργική γραφή και το δημιουργικό σβήσιμο. Δημιουργική γραφή ίσον δημιουργικό σβήσιμο, έλεγε ο Μίμης Σουλιώτης.

Άλλωστε, οι έρευνες εστιάζουν στο ότι η διδασκαλία δημιουργικής ποιητικής γραφής μπορεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον για τον γραπτό λόγο γενικότερα, καθώς οι συνήθειες που αποκτώνται μεταφέρονται και σε άλλα κειμενικά είδη. Η μάθηση ως κριτικός μετασχηματισμός (critical transformative learning), όπως την όρισαν οι Wright κ.ά. (2010:103-123), διευρύνει την προσφορά της κατακτηθείσας γνώσης.

Πέρα από τη δυνατότητα που παρέχει η ποίηση για προσωπική έκφραση επιχειρείται στο βιβλίο αυτό η ανάδειξη της κατασκευαστικής πλευράς του κειμένου και φωτίζονται τα στάδια που οδηγούν στη δημιουργία ποιητικού λόγου. Με βάση αυτήν τη στόχευση, υπογραμμίζονται τεχνικά χαρακτηριστικά

και στοιχεία δόμησης, ενώ η διδασκαλία δίνει βάρος στη διαδικασία που θα οδηγήσει στο τελικό προϊόν. Η αντιμετώπιση του ποιητικού κειμένου από την πλευρά του γράφοντος αποκαλύπτει ζητήματα ποιητικής που συχνά διαλαμβάνουν και ανοίγει νέους δρόμους κατανόησης, ερμηνείας, συνομιλίας με το λογοτεχνικό κείμενο.

Επομένως, ανεξάρτητα από την ομηρικού τύπου αντίληψη για το κάλεσμα της Μούσας, είναι καλό να συμπράξει στη διδασκαλία του ποιητικού λόγου και η φιλοσοφία του Αριστοτέλη για το διδακτόν της ποιητικής τέχνης. Για τον Αριστοτέλη Τέχνη σημαίνει Επιστήμη. Αν θεωρηθεί, όπως ισχυρώς υποστηρίζουμε, ότι η εν λόγω τέχνη καθίσταται διδακτή στο πλαίσιο ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος, τότε είναι φυσικό να πρέπει να αναζητηθούν οι διαδικασίες εκείνες μέσω των οποίων θα μπορούσε να υλοποιηθεί η διδασκαλία της και να τεθούν ερωτήματα ως προς τα προσδοκώμενα ή επερχόμενα οφέλη σε γνωστικό επίπεδο και όχι μόνο. Εν ολίγοις, πώς μπορούμε να στοχεύσουμε στη δημιουργία ποιητικών υποκειμένων, πώς θα ενθαρρυνθεί ο προσερχόμενος μύσσης που σταδιακά μυείται στα μυστικά της γραφής.

Στην παρούσα εργασία αντιμετωπίζεται το ποιητικό κείμενο σαν μυθοπλασία και μίμηση, όπως το ήθελε ο Πλάτωνας, αλλά και σαν επιστήμη, όπως είδε το ζήτημα ο Αριστοτέλης. Ορίζουμε ως πλαίσιο λειτουργίας τη νεανική ποίηση, με λίγα λόγια *Πώς δει τον νέον ποιημάτων άκούειν*, όπως έγραψε ο Πλούταρχος, ή, παραφράζοντας, *Πώς δει τον νέον ποιήματα δημιουργείν*. Σε κάθε περίπτωση, στο πνεύμα της εργασίας μας αντανακλάται αυτό που είπε ο M. Benton: το να στερηθείς από τα παιδιά την ποίηση είναι σαν να τους αρνείσαι μια κοινωνία με καθαρές, προσωπικές φωνές και μια αναντικατάστατη έκταση αισθημάτων. Παραμελούμε την Ποίηση σημαίνει θέτουμε τους εαυτούς μας σε κίνδυνο (1978:114).

Ταυτόχρονα, κατατίθεται μια αποκλίνουσα αντίληψη για τον τρόπο διδασκαλίας της Λογοτεχνίας και παρουσιάζονται ευρήματα παραχθέντα με βάση μια τετράπτυχη διδασκαλία που υιοθετεί τις εξής εκφάνσεις της Δημιουργικής Γραφής: τη δημιουργική προσωπική έκφραση (creative self-expression), τον γραμματισμό (literacy), την τεχνική (craft) και τη μελέτη εκ των έndon (reading from the inside), σύμφωνα με την οπτική του Dawson (2005). Έτσι επινοούνται ή αναπροσαρμόζονται ασκήσεις και τεχνικές δημιουργικής γραφής στηριγμένες κατά κύριο λόγο στην ελληνική λογοτεχνία, παρέχοντας μεθοδολογικά εργαλεία ικανά να υιοθετηθούν από κάθε ενδιαφερόμενο, και διά της υιοθέτησης αυτής προσφέρεται η δυνατότητα της συνειδητής δημιουργίας ποιητικού κειμένου.

Επομένως, η διαπίστωση επιστημονικών και εκπαιδευτικών χασμάτων στην ελληνική πραγματικότητα και η ισχνή παρουσία του αντικειμένου και της

φιλοσοφίας της δημιουργικής γραφής ποιητικού κειμένου στην εκπαίδευση διαμόρφωσαν τα ζητούμενα της συγκεκριμένης διδασκαλίας. Σύμφωνα με αυτήν, η ποίηση προσεγγίζεται και από την πλευρά του γράφοντος, και επομένως η πρόσληψη των λογοτεχνικών κειμένων είναι προϊόν μιας διπλής δραστηριότητας, της αναγνωστικής και της συγγραφικής. Με την προτεινόμενη προσέγγιση εστιάζουμε ειδικότερα στην καλλιέργεια της παραμέτρου μυσταγωγία, ατμόσφαιρα, απόλαυση του έργου τέχνης, αναδεικνύοντας παράλληλα τα στοιχεία που συλλειτουργούν στη διαμόρφωσή του. Έτσι ιδωμένη η Δημιουργική Γραφή έρχεται να φωτίσει όλα τα επιμέρους που συνθέτουν το ποιητικό όλον, όπως η εικόνα, ο ρυθμός, ο μεταφορικός λόγος κ.λπ., αλλά και δομικά και κατασκευαστικά ζητήματα της ποιητικής γραφής, ζητήματα που δεν παρυσιάζονται μόνο ως θεωρία, ούτε μόνο ως πιστοποίηση σε ήδη υπάρχοντα κείμενα, αλλά πλέον καλούν στη δημιουργία προσωπικού ποιητικού λόγου.

Υπό αυτό το πρίσμα ετέθη ως αντικείμενο έρευνας το αν οι μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οι φοιτητές της Τριτοβάθμιας δύνανται να παραγάγουν ποιητικό λόγο με λογοτεχνικές αξιώσεις. Και εφόσον γίνεται λόγος για ποιητικά κείμενα, προκύπτει το ερώτημα αν επιπλέον δύνανται να ανταποκριθούν σε όλο το φάσμα των ποιητικών ειδών (με εξαίρεση το έπος για ευνόητους λόγους), και ακόμη με ποιες τεχνικές θα μπορούσε το εγχείρημα να υλοποιηθεί. Τοιουτοτρόπως, η υλοποίηση της συγκεκριμένης διδασκαλίας συμβάλλει στην παρατήρηση και καταγραφή εμπεδωμένων κλίσεων και συνομιλεί με τη διεθνή επιστημονική κοινότητα για τη Δημιουργικότητα, την Ποίηση, τη Δημιουργική Γραφή, την πρόσληψη του λογοτεχνικού κειμένου.

Η προτεινόμενη μεθοδολογία ανασύρει την ποίηση από ένα λησμονημένο παρελθόν και επικαιροποιεί τα ζητήματά της, ώστε ο ασκούμενος να αντιλαμβάνεται πως η ποίηση αφορά τη δική του ζωή και το παρόν του. Ως εκ τούτου, η υιοθέτηση της Δημιουργικής Γραφής από την εκπαίδευση, σε οποιαδήποτε βαθμίδα, κρίνεται ότι θα συνεισφέρει ένα πολύτιμο μαθησιακό και παιδαγωγικό εργαλείο. Σε κάθε θρανίο κάθεται ένας φύσει ποιητής.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ

1.

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ

*Μα όταν φύγουμε απ' τον κόσμο στο σκοτάδι
διάδοχο τη μνήμη μας θ' αφήσουμε να ξέρει
και μια κατάρρα να σκαλίζει με μαχαίρι.
(Ιωσήφ Δ. – Α' Λυκείου)*

1.1 Εννοιολογική προσέγγιση της Δημιουργικότητας

ΟΠΩΣ ΕΙΔΑΜΕ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ, η έννοια της δημιουργικότητας περικλείεται στον επείσακτο για την ελληνική γλώσσα όρο «Δημιουργική Γραφή», όρο που προκαλεί αμηχανία με τη ρευστότητα των ορίων του, όρο που ναι μεν μεταφράζεται, αλλά χωρίς την καθαρότητα που οφείλει να χαρακτηρίζει κάθε επιστημονική ορολογία.⁵ Ακόμα και σήμερα επισήμως το Creative Writing Studies Organisation (CWSO) δηλώνει πως σπουδές γύρω από τη Δημιουργική Γραφή σημαίνουν σπουδές γύρω από ένα αντικείμενο που αγωνίζεται για να ορίσει τον εαυτό του (Harper, 2019, Preface, xviii). Εύλογα επομένως αναρωτιόμαστε ποια γραφή είναι δημιουργική και ποια όχι. Το κείμενο που θα παραχθεί στο χαρτί είναι δημιουργικό γραπτό, ένα δημιουργημένο γραπτό ή το κατασταλαγμένο προϊόν ενός δημιουργού; Μήπως ο όρος απλώς αντιδιαστέλλει αξιακά και ποιοτικά το αποτέλεσμα από ένα οποιοδήποτε άλλο γραπτό κείμενο; Το βάρος πέφτει στο τελικό προϊόν ή στη διαδικασία, στην πορεία που θα ακολουθήσει ο μαθητευόμενος, όποια κι αν είναι η τελική αξία του κειμένου; Μήπως εντέλει αναζητούμε συγγραφικά ταλέντα;

5. Στα ελληνικά δεν συναντάμε μεταφρασμένο τον ευρέως χρησιμοποιούμενο όρο creative writer. Και ποιο άραγε μπορεί να είναι το σχετικό ρήμα; Κάνω δημιουργική γραφή; Ασχολούμαι με τη δημιουργική γραφή; Δεν μας καλύπτουν.

Ο προβληματισμός μας είναι λογικό να στρέφεται για απαντήσεις εν πρώτοις στην ίδια την έννοια της δημιουργικότητας, η διερεύνηση της οποίας αποτελεί από το 1950 και εντεύθεν ανεξάρτητη επιστημονική αναζήτηση, με τον Guilford⁶ να ορίζει την καμπή. Ως αντικείμενο έρευνας πιστώνεται στην επιστήμη της Ψυχολογίας, είναι σημαντικός όμως ο διάλογος που αρθρώνεται και από παιδαγωγούς, νευροφυσιολόγους, οικονομολόγους, αλλά και από ερευνητές που την εξετάζουν διεπιστημονικά. Οι Ryhammar και Brolin (1999:261) πληροφορούν πως και μέσα στα όρια της επιστήμης της Ψυχολογίας ήδη αναπτύσσονται σημαντικές αποκλίσεις ως προς την οπτική γωνία: η Ψυχαναλυτική (Psychoanalytical) με εκπρόσωπο τον Freud, η Γνωστική (Cognitive) με τον Guilford, η Συμπεριφοριστική (Behaviourist) με τον Skinner και η Ανθρωπιστική (Humanistic), που θεωρεί ότι το άτομο ενεργεί όντας σε αρμονία με τις ανάγκες και τις εν δυνάμει ικανότητές του.⁷

Μολονότι η έννοια δημιουργικότητα είναι από όλους κατανοητή, μέρος ενός καθημερινού λεξιλογίου και αδιαμφισβήτητα έχει θετική χροιά (Gibson, 2005:158),⁸ η προσπάθεια επιστημονικού ορισμού και ενδελεχούς διερεύνησής της βλέπουμε ότι προσκρούει στην ίδια τη ρευστότητά της και στην ιδιό-

6. Πρόκειται για τον περίφημο λόγο που εκφωνήθηκε από τον Guilford (Presidential Address to the American Psychological Association) και καθόρισε την έναρξη της έρευνας στο πεδίο της Δημιουργικότητας.

7. Σύμφωνα με το Cambridge Handbook of Creativity (Kozbelt κ.ά., 2010:21) η συγκεκριμένη θεώρηση (review) των διατυπωμένων έως τότε απόψεων περί δημιουργικότητας μπορεί να τις ομαδοποιήσει στις εξής 10 κατηγορίες: Developmental, Psychometric, Economic, Stage & Componential Process, Cognitive, Problem Solving & Expertise-Based, Problem Finding, Evolutionary (Darwinian), Typological, Systems. Δύναται όμως απλώς να διατηρηθεί μια πιο γενικευμένη κατάταξη σε θεωρίες scientific και metaphorical.

8. Ο Gibson δίνει μάλιστα εύγλωττα παραδείγματα χρήσης της λέξης δημιουργικότητα σε λόγους πολιτικών, οικονομολόγων κ.λπ., παρατηρώντας ότι παρά την ελαστικότητά της στη χρήση της λέξης και την υιοθέτησή της για ποικίλους σκοπούς, ποτέ και πουθενά δεν έχει αρνητική χροιά. Η Teresa Amabile (2018:13), μολονότι αναγνωρίζει πως οποιοδήποτε θετικό βήμα στην ιστορία της ανθρωπότητας προκύπτει από την έννοια της δημιουργικότητας, υπογραμμίζει πως η δημιουργικότητα μπορεί να οδηγήσει και στο κακό, αν δεν είναι συνδεδεμένη με ηθικές αξίες. Και ο Sternberg (2018:329-330) υποστηρίζει πως υπάρχουν πολλά παραδείγματα αρνητικής δημιουργικότητας στον σύγχρονο κόσμο (και στις Ηνωμένες Πολιτείες), όπως η δημαγωγία, την οποία χαρακτηριστικά αναφέρει, ή πολλές σύγχρονες πολιτικές αντιλήψεις, που εκφράζονται επί παραδείγματι από ανθρώπους που αμφισβητούν το Ολοκαύτωμα. Ο Sternberg κλείνει το άρθρο του (2018:318-334) με την αγωνία για τη θέση της δημιουργικότητας στον σύγχρονο κόσμο, θεωρώντας «ντροπή» την περίπτωση στην οποία μια έννοια ικανή να προσφέρει τόσο καλό μπορεί να αποτελέσει πηγή κακού και καταστροφής.